

ĐÔI ĐIỀU CẦN BÀN VỀ TIÊU CHÍ VÀ PHƯƠNG PHÁP ĐÁNH GIÁ HỢP TÁC XÃ THEO THÔNG TƯ SỐ 01/2006/TT-BKH

TS. NGUYỄN THỊ XUÂN LAN

Thông tư số 01/2006/TT-BKH của Bộ Kế hoạch và Đầu tư được ban hành ngày 19/01/2006 về hướng dẫn tiêu chí đánh giá và phân loại hợp tác xã (HTX) bao gồm hai nội dung chính: *tiêu chí đánh giá HTX* và *phương pháp phân loại HTX*. Bài viết này không đề cập đến nội dung *phương pháp phân loại HTX*, mà chỉ bàn về nội dung thứ nhất, đó là *hướng dẫn tiêu chí đánh giá HTX*.

Với mục đích nâng cao hiệu quả công tác quản lý nhà nước đối với HTX, góp phần thực hiện các chính sách hỗ trợ, khuyến khích phát triển HTX đúng đối tượng, Thông tư số 01/2006/TT-BKH (Thông tư 01) đã giúp các HTX cũng như các cơ quan quản lý nhà nước có cơ sở để nhìn nhận những thành quả hoạt động mà HTX đã đạt được sau một thời kỳ, đồng thời có thể phát hiện những hạn chế trong quản lý để phân đấu đưa hoạt động của HTX ngày càng hiệu quả hơn. Tuy nhiên,

qua nghiên cứu, chúng tôi nhận thấy có một số điểm cần thảo luận về Thông tư 01 như sau:

Một là, tính rõ ràng, cụ thể của các tiêu chí đánh giá.

Theo Thông tư 01 thì HTX được đánh giá dựa trên 6 tiêu chí:

1) Mức độ dân chủ và sự tham gia của xã viên vào xây dựng và thực hiện Điều lệ HTX;

2) Mức độ hoàn thành các chỉ tiêu kế hoạch sản xuất - kinh doanh đã được đề ra trong Nghị quyết Đại hội xã viên;

3) Mức độ đáp ứng nhu cầu của hoạt động kinh tế và đời sống xã viên;

4) Mức độ tin cậy của xã viên đối với HTX;

5) Mức độ phúc lợi chung của HTX tạo ra cho toàn thể xã viên;

6) Mức độ đoàn kết, hợp tác giữa các xã viên và xây dựng cộng đồng HTX.

Có thể nói tất cả các tiêu chí trên được xây dựng theo đúng tôn chỉ hoạt động của HTX, mô hình kinh tế không

chỉ lấy lợi nhuận làm mục tiêu phấn đấu mà quan trọng hơn là phục vụ lợi ích của xã viên, lợi ích của cộng đồng.

Tuy nhiên, nếu nhìn nhận chất lượng hoạt động của một HTX mà dựa theo 6 tiêu chí như trên thì thật không dễ dàng. Trong 6 tiêu chí, ngoại trừ tiêu chí 2 là có thể lượng hóa để xem xét (mặc dù với cách thể hiện như hiện nay thì vẫn rất khó để xem xét), thì các tiêu chí còn lại đều mang tính định tính và hàm chứa những nội dung khó nhận diện để đánh giá được. Thế nào là một HTX có mức độ dân chủ cao? Thế nào là đáp ứng nhu cầu của đời sống xã viên (trong khi nhu cầu của mỗi người không thể giống nhau)? Làm thế nào để một xã viên có thể đánh giá được mức độ phúc lợi chung mà HTX tạo ra cho cả tập thể?

Theo tôi, những tiêu chí như tính dân chủ, sự tin cậy, tinh thần đoàn kết... nếu không có những hướng dẫn cụ thể về **phạm vi và đối tượng** xem xét, đánh giá thì có thể sẽ có những cách nhìn khác nhau đối với từng tiêu chí. Chẳng hạn, khi xem xét tiêu chí “Mức độ tin cậy của xã viên đối với HTX”, một xã viên có thể cho điểm dựa trên phạm vi quan sát đối với toàn thể xã viên, nhưng cũng có thể chỉ giới hạn phạm vi của bản thân họ, nghĩa là nếu xã viên này tin cậy nhiều vào HTX

thì sẽ cho điểm cao và ngược lại.

Tương tự, trong nội dung của tiêu chí 1, phải chăng mức độ dân chủ ở đây được xem xét chỉ dựa trên *sự tham gia* của xã viên vào xây dựng và thực hiện Điều lệ HTX hay còn dựa vào những nội dung khác? Và đó là *sự tham gia* của bản thân người đánh giá hay của tất cả xã viên?

Đối với tiêu chí 2 (mức độ hoàn thành các chỉ tiêu kế hoạch sản xuất - kinh doanh đã được đề ra trong Nghị quyết Đại hội xã viên) thì quả là không dễ cho điểm nếu người đánh giá không đủ năng lực phân tích. Chúng ta đều biết trong kế hoạch hoạt động hàng năm của HTX có rất nhiều chỉ tiêu, có những chỉ tiêu liên quan đến hoạt động kinh doanh và có những chỉ tiêu liên quan đến hoạt động mang tính phúc lợi, phục vụ cộng đồng. Việc giới hạn xem xét đối với *các chỉ tiêu kế hoạch sản xuất kinh doanh* có thể chưa đủ, nhưng không sai. Tuy nhiên, vấn đề cần bàn ở đây là làm thế nào để chấm điểm tất cả các chỉ tiêu liên quan tới hoạt động sản xuất kinh doanh của HTX chỉ với một giá trị điểm.

Ví dụ, HTX A đề ra trong kế hoạch sẽ thực hiện được 4 dịch vụ: làm đất, bảo vệ thực vật, cung cấp phân bón, tiêu thụ lúa, với tổng doanh thu của 4 dịch vụ này là 1 tỉ đồng; nhưng trong năm chỉ thực

hiện được 3 dịch vụ đạt doanh thu là 1,3 tỉ đồng thì mức độ hoàn thành được chấm ở mức điểm nào? Trường hợp khác là HTX B, tuy không thực hiện được dịch vụ làm đất với số lượng kế hoạch (chỉ đạt 80% diện tích chẳng hạn), nhưng lại phát triển thêm dịch vụ tín dụng nội bộ (không có trong kế hoạch), giúp 30% xã viên giải quyết nhu cầu vốn thì có được xem là hoàn thành các chỉ tiêu kế hoạch sản xuất kinh doanh hay không?

Ở đây, nếu đi sâu hơn, còn phải đề cập đến phương pháp tiếp cận khi đánh giá một HTX. Nếu dựa vào những gì đã thực hiện rồi so sánh với các chỉ tiêu kế hoạch để đánh giá như trên, là cách tiếp cận theo kết quả.

Tuy nhiên, trong quản lý, người ta còn có thể đánh giá một tổ chức hay cá nhân bằng những phương pháp dựa trên cách tiếp cận theo quá trình. Theo cách tiếp cận này, một HTX có thể có kết quả thực hiện trong năm không đạt kế hoạch nhưng vẫn được xếp loại tốt nếu quá trình thực hiện công việc được đánh giá là tốt.

Hai là, tính hợp lý của phương pháp xếp loại HTX.

Theo hướng dẫn của Thông tư 01, thì trình tự tiến hành việc đánh giá là: xã viên cho điểm từng tiêu chí (6 tiêu chí trên được liệt kê theo thứ tự trong PHIẾU

ĐÁNH GIÁ HỢP TÁC XÃ CỦA XÃ VIÊN); sau đó, Ban kiểm soát tổng hợp, xếp loại HTX.

Theo đó, mỗi xã viên tiến hành chấm điểm HTX của mình theo từng tiêu chí trên, với thang điểm từ 0-10 cho các tiêu chí 1, 2, 3, 4; thang điểm từ 0-5 cho các tiêu chí 5 và 6. (Điều này đồng nghĩa với việc coi các tiêu chí từ 1- 4 có trọng số là 2, còn các tiêu chí 5 và 6 có trọng số là 1). Mức độ đạt được của từng tiêu chí càng cao thì điểm càng cao. Ban kiểm soát có nhiệm vụ tổng hợp các phiếu đánh giá của các xã viên, tính điểm bình quân để xếp loại HTX.

Với hướng dẫn trong Thông tư 01, Ban kiểm soát phải tính cả điểm bình quân từng tiêu chí lẫn điểm bình quân cả 6 tiêu chí, theo các công thức **được hiểu** như sau:

$$\text{Điểm bình quân tiêu chí 1} = \frac{\text{Tổng số điểm của tiêu chí 1 (chỉ tính cho phiếu hợp lệ)}}{\text{Số phiếu hợp lệ}}$$

(Tương tự cho các tiêu chí còn lại)

$$\text{Điểm bình quân cả 6 tiêu chí} = \frac{\text{Tổng số điểm của các phiếu hợp lệ}}{\text{Số phiếu hợp lệ}}$$

Tuy nhiên, khi xếp loại HTX thì lại chỉ dựa vào “điểm đánh giá tổng

hợp bình quân của xã viên HTX”, tức điểm bình quân cả 6 tiêu chí. Như vậy, việc tính điểm bình quân của từng tiêu chí trở nên vô nghĩa (ngoài việc để lập **Báo cáo đánh giá HTX** theo Biểu mẫu ĐGHTX-2). Ngoài ra, theo Thông tư 01, HTX có thể được xếp vào một trong bốn loại dưới đây:

Loại tốt: đạt 45 - 50 điểm;

Loại khá: đạt 35 đến dưới 45 điểm;

Loại trung bình: đạt 25 đến dưới 35 điểm;

Loại yếu: đạt 24 điểm trở xuống

Nếu chiếu theo thang điểm xếp loại như trên, thì rõ ràng các HTX có điểm bình quân nằm trong khoảng trên 24 đến dưới 25 là không thể xếp vào loại nào (!)

Ba là, tính khách quan của phương pháp đánh giá.

Việc đánh giá nếu không khách quan thì sẽ trở thành hình thức, lãng phí.

Theo hướng dẫn của Thông tư 01 thì Ban kiểm soát cần **“rà soát” tất cả các phiếu nhằm “phát hiện những phiếu đánh giá chưa đúng hoặc chưa đầy đủ để hướng dẫn xã viên đánh giá lại; thu thập phiếu đánh giá hợp lệ”**; nhưng thế nào là phiếu đánh giá hợp lệ thì không giải thích rõ. Phải chăng nếu có một phiếu đánh giá nào đó chỉ chấm điểm 5 tiêu chí, bỏ sót lại

1 tiêu chí thì được coi là bất hợp lệ? Nếu đúng như vậy thì điều này không hợp lý, vì không thể bắt một người phải có ý kiến đối với một vấn đề trong khi bản thân họ cảm thấy chưa hiểu và không thể đưa ra ý kiến về vấn đề đó.

Mặt khác, sự hiện diện của Ban kiểm soát trong quá trình cho điểm của xã viên cũng có thể góp phần hạn chế tính khách quan của việc đánh giá.

Bốn là, độ tin cậy của phương pháp đánh giá.

Việc để cho từng xã viên chấm điểm đối với HTX của mình cũng là một cách thể hiện tính dân chủ trong HTX. Tuy nhiên, phương pháp này dẫn đến hạn chế là ý kiến của mỗi người đều có giá trị như nhau. Điều này chỉ hợp lý nếu khả năng thu nhận thông tin và nhận thức vấn đề của mọi người là tương đương, nhưng rõ ràng đây là điều không thể có ở bất kỳ tổ chức nào. Sự hạn chế về tính khách quan từ phương pháp đánh giá như đã trình bày ở phần trên cũng có thể là nguyên nhân làm giảm độ tin cậy của kết quả đánh giá.

Ngoài ra, với mục đích đặt ra ban đầu của việc đánh giá là góp phần **“thực hiện các chính sách hỗ trợ, khuyến khích phát triển HTX**

đúng đối tượng”, thì một số HTX có thể can thiệp trong quá trình chấm điểm của xã viên để tạo ra kết quả theo ý muốn của mình. Chẳng hạn, HTX có thể hướng dẫn cho quá trình chấm điểm để kết quả xếp loại là tốt để nhận được sự tài trợ từ một chương trình, dự án cụ thể nào đó.

Để việc đánh giá đem lại hiệu quả thật sự cho hoạt động quản lý, Thông tư 01 nên được điều chỉnh ở một số nội dung như sau:

- Xây dựng lại tiêu chí đánh giá, hoặc hướng dẫn cụ thể hơn đối với từng tiêu chí;

- Những tiêu chí chỉ được sử dụng để **báo cáo tổng hợp**, chứ không liệt kê để từng xã viên cho điểm như trong Biểu mẫu ĐGHTX-1 (PHIẾU ĐÁNH GIÁ HỢP TÁC XÃ CỦA XÃ VIÊN) hiện nay. Thay vì dùng Biểu mẫu này, HTX sẽ dùng **Bảng câu hỏi** để thu thập ý kiến của xã viên.

Ví dụ: tiêu chí 3 có thể thay bằng một số câu hỏi cụ thể như: Hộ của anh/chị sử dụng bao nhiêu dịch vụ của HTX? HTX có cung cấp vật tư kịp thời cho hộ không? Số nông sản mà hộ tiêu thụ qua HTX chiếm bao nhiêu phần trăm?... Tất nhiên, để có được kết quả đánh giá cho từng tiêu chí, đòi hỏi *người tổng hợp* (có thể không phải là

Ban kiểm soát) phải tiến hành phân tích dữ liệu theo những phương pháp khoa học.

- Sửa lại thang điểm xếp loại HTX: Mức yếu: *điểm đánh giá bình quân đạt dưới 25 điểm*. Ngoài ra, có thể quan tâm đến điểm bình quân từng tiêu chí chứ không phải chỉ xem xét điểm bình quân chung.

- Ban Quản trị HTX cần có phiếu đánh giá riêng, và những ý kiến của Ban Quản trị phải được coi là có trọng số hơn hẳn ý kiến của các xã viên khác.

- Cuối cùng, trong Báo cáo đánh giá của Trưởng ban quản trị, nên có phần giải trình về một số kết quả đánh giá; chẳng hạn, vì sao HTX không hoàn thành chỉ tiêu kế hoạch, vì sao xã viên không tin cậy vào HTX...

Tóm lại, việc đánh giá HTX chỉ thật sự có ý nghĩa và giá trị đối với công tác quản lý khi tiêu chí đánh giá được xác định một cách cụ thể, rõ ràng; phương pháp và quy trình đánh giá được xây dựng một cách khoa học; người đánh giá thực hiện việc đánh giá với thái độ nghiêm túc, khách quan. Chúng tôi hy vọng nhận được ý kiến phản hồi của những người quan tâm, đối với bài viết này và đối với sự phát triển của kinh tế HTX.